

Η ΚΥΠΡΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΟΣΜΟΝ

Ἐχω πλήρη ἐπίγνωσιν τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ τιμὴ τὴν ὁποίαν εὐηρεστήθη νὰ μοῦ ἀπονεύμῃ ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου δὲν ἀνήκει εἰς ἐμὲ ἀλλ' εἰς τὴν Κυπριακὴν ἐπιστήμην γενικῶς. Ἡ προσωπικὴ μου συμβολὴ εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιστήμην εἶναι ἐλαχίστη καὶ ἀσφαλῶς οὐδόλως χρήζει ἰδιαιτέρας μνείας. Διὰ τοῦτο αἱ εὐχαριστίαι τὰς ὁποίας ἀπευθύνω προέρχονται ἀπὸ ὀλόκληρον τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τῆς Μεγαλονήσου, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς χειρονομίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τιμᾶται ἰδιαιτέρως, καὶ ἀποδέχεται μετ' εὐγνωμοσύνης τὸ δεῖγμα τοῦτο τῆς μητρικῆς στοργῆς, ὡς ἔκφρασιν τῶν αἰσθημάτων τοῦ ἔθνικοῦ καὶ πνευματικοῦ κέντρου πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἐσχατιὰν τοῦ Ἑλληνικοῦ Νότου ἐπιστήμονας. Γνωσταὶ πολιτικαὶ συνθῆκαι εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν τυπικὴν, ἔστω, ἀποξένωσιν μέρους τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου τῆς Κύπρου ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς Ἑλλαδικῆς ἐπιστήμης. Γεωγραφικοὶ καὶ ἄλλοι παράγοντες δὲν ἠύνόησαν, ὡς ὄφειλε, τὴν πλήρη ταύτισιν τῆς Κυπριακῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν Ἑλλαδικήν, καὶ διαφαίνεται ἐνίοτε κίνδυνος ἀπομονώσεως, καὶ κατὰ συνέπειαν σταδιακῆς στερώσεως, τῆς Κυπριακῆς ἐπιστήμης.

Ἐρμηνεύοντες συνεπῶς τὴν χειρονομίαν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ὡς ἄνω διαγραφείσης καταστάσεως, θεωροῦμεν ταύτην ὡς τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ποθητοῦ νόστου τῆς Κυπριακῆς ἐπιστήμης εἰς τὸν κορμὸν τοῦ ὁποίου φυσικῶς καὶ ἱστορικῶς ἀποτελεῖ παραφυάδα.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς σημερινῆς σεμνῆς τελετῆς κατὰ τὴν ὁποίαν τιμᾶται ἡ Κύπρος ἀπὸ τὸ πνευματικὸν κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐθεώρησα σκόπιμον νὰ ἀναφερθῶ διὰ βραχέων εἰς τὴν θέσιν τῆς Κύπρου εἰς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν κόσμον, εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ Κύπρου καὶ Ἑλλάδος, ἰδίᾳ κατὰ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου

δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ ἱστορικῶς τὸ ἀποκαλούμενον σήμερον «Κυπριακὸν πρόβλημα».

Εὐρισκόμεθα σήμερον πρὸ ἐνὸς φαινομένου τὸ ὁποῖον ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος θὰ θεωρῆ παράδοξον ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων. Πρῶτον διότι εἰς τὸν μυχὸν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, εἰς ἀπόστασιν ὀκτακοσίων περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, εἰς νῆσον περιβαλλομένην ἐγγύτατα ὑπὸ ξένων πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν λαῶν, ἔξακολουθοῦν νὰ κατοικοῦν ἡμισυ ἑκατομμύριον Ἑλληνες τῶν ὁποίων ἡ ἱστορία τῶν τελευταίων τριῶν χιλιάδων ἐτῶν ζωῆς ὑπῆρξεν ἀγὼν ἐθνικῆς ἐπιβιώσεως. Δεύτερον, τὸ γεγονός ὅτι παρὰ τὰς ἀντιξοότητες καὶ πρὸς πείσμα τῶν γεωγραφικῶν νόμων, ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Κύπρου διετηρήθη ἀκραιφνῆς, χάρις εἰς τὴν στοργὴν τῆς μητρὸς πατρίδος καὶ τὴν ἐμμονὴν τῶν ἰδίων τῶν Κυπρίων.

Τὸ «παράδοξον» τοῦτο φαινόμενο, ὡς τὸ ἐχαρακτήρισα ἀνωτέρω, τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν «Κυπριακὸν πρόβλημα», ἐπιτρέψατέ μου νὰ σκιαγραφήσω ἱστορικῶς, περιοριζόμενος μόνον εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ἀφήνων εἰς ὑμᾶς τὸν παραλληλισμὸν καὶ τὴν σύγκρισιν μὲ σημερινὰς πολιτικὰς καταστάσεις, καὶ εἰς τὴν ὑμετέραν κρίσιν τὴν ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ «Κυπριακὸν πρόβλημα» ἔχει τὰς ρίζας του εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν περίοδον, ὅτε τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων ὠδήγησεν αὐτοὺς μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν ὅπου οἱ Μυκηναῖοι Ἑλληνες ἐγκαθίδρυσαν ἐμπορικὰ κέντρα, μόνη ἡ Κύπρος ἐξελληνίσθη δι' ἀποικισμοῦ. Ἡ προνομιούχος γεωγραφικὴ θέσις της μεταξύ τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ ὑπεδάφους της εἰς χαλκόν, ἀποτελοῦν ἴσως τὴν ἐρμηνείαν τοῦ φαινομένου τούτου. Ὁ νησιωτικὸς της χαρακτήρ καὶ ἡ συντηρητικότης τῶν κατοίκων της κατέστησαν τὴν Κύπρον πιστὸν θεματοφύλακα τῶν Μυκηναϊκῶν παραδόσεων εἰς τὴν τέχνην, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τὰ θρησκευτικὰ ἔθιμα, τὴν γραφὴν καὶ τὴν γλῶσσαν. Ἡ ἐμμονὴ εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν παράδοσιν, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος π.Χ. ἀποτελεῖ τὸ βᾶθρον τοῦ Κυπριακοῦ πολιτισμοῦ, ἀπετέλεσε τρόπον τινὰ ἔκφρασιν πίστεως πρὸς τὴν μακρυνὴν μητροπολιτικὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἀντιστάσεως πρὸς πᾶσαν ἐξωθεν ἐπιβολήν. Ἡ ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴ μεταξύ Κύπρου καὶ Ἑλλάδος ἀνανεοῦται κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς πρώτης χιλιετηρίδος, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Ἑλλάς διανύει τὴν ὁδὸν τῆς Πρωτο-γεωμετρικῆς ἀναγεννήσεώς της μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων. Συμφώνως πρὸς συγχρόνους ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας περὶ τὸ 1000 π.Χ. Κύπριοι μετανάστει ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου εἰσήγαγον τὴν τέχνην τῆς κατεργασίας τοῦ σιδήρου¹. Ἐκ παραλήλλου ἡ Κυπριακὴ ἀγ-

1. V. R. d'A. Desborough, *The Greek Dark Ages* (London, 1972), 49 κ.έ., 82 κ.έ., 314 κ.έ.

γειοπλαστικὴ ἐπηρέασεν αἰσθητῶς τὴν Πρωτο-γεωμετρικὴν ἀγγειοπλαστικὴν τῆς Ἀττικῆς¹. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον Κρήτες μετανάσται ἐγκαθίστανται εἰς Κύπρον, ὅπου εἰσήγαγον, πλὴν τῶν ὕστερο-μινωϊκῶν μοτίβων εἰς τὴν ἀγγειογραφίαν, καὶ τὴν κατ' ἐξοχὴν Μινωϊκὴν θεὰν μεθ' ὕψωμένων χειρῶν².

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν γνωστῶν ὡς «Σκοτεινῶν Αἰώνων», ἡ νῆσος ἀπετέλεσεν εὐκόλον στόχον τῶν ἰσχυρῶν πολιτικῶν καὶ πολιτιστικῶν ρευμάτων τῆς Ἀνατολῆς. Ἦδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 8ου αἰῶνος ὑποτάσσεται εἰς τὴν Ἀσσυριακὴν αὐτοκρατορίαν, διὰ τὴν περιπέση ὕστερον διαδοχικῶς εἰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Περσῶν³. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, κατὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἡ ἠπειρωτικὴ Ἑλλάς ἐπηρεάσθη ἐκ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐδημιούργησε τὸν γνωστὸν ὡς «ἀνατολίζοντα» ρυθμὸν εἰς τὴν τέχνην, ἡ Κύπρος διεδραμάτισεν ἰδιάζοντα ρόλον εἰς τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς οἱ Ἕλληνας ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν μυθώδη πλοῦτον τῆς Ἀνατολῆς, ἐπηρεάζονται ἀπὸ τοὺς ρυθμοὺς τῆς Ἀνατολικῆς τέχνης καὶ δανείζονται τὸ ἀλφάβητον ἀπὸ τοὺς Φοίνικας, οἱ ὁποῖοι κατόκουν μίαν τῶν Κυπριακῶν πόλεων, τὸ Κίτιον⁴. Ὄταν ἤρχισεν ἡ δευτέρα μετὰ τὴν Μυκηναϊκὴν περίοδον ἐπέκτασις τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀνατολάς, διὰ τῆς ἰδρύσεως ἀποικιῶν εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, Κύπριοι συνώδευσαν τοὺς Ἕλληνας ἀποίκους εἰς τὰς νέας τῶν πατρίδας, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν Κυπριακῶν ἀντικειμένων τὰ ὁποῖα ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὰς δύο μεγάλας Ἑλληνικὰς ἀποικίας, τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας καὶ τὸ Ποσήδειον τῆς Συρίας⁵. Οὕτω ἡ Κύπρος, ὡς καὶ κατὰ τὴν Μυκηναϊκὴν περίοδον, καθίσταται τὸ κατώφλιον τῆς ἐπαφῆς μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Αἱ σχέσεις μεταξὺ Κύπρου καὶ ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἀναθερμαίνονται, εἰς τὴν νῆσον δὲ ἀρχίζει ἀναγέννησις τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἑλληνικοὶ ρυθμοὶ ἐπηρεάζουν τὴν Κυπριακὴν τέχνην, εἰς δὲ τὴν καθαρῶς πνευματικὴν δημιουργίαν ἐμφανίζεται ἡ ἐπικὴ ποίησις, μὲ σημαντικώτερον ἐκπρόσωπόν της τὸν ποιητὴν

1. Ibid.

2. Β. Καραγιώργη, Αἱ σχέσεις μεταξὺ Κύπρου καὶ Κρήτης κατὰ τὸν 11ον αἰ. π.Χ., «Πεπραγμένα τοῦ Β' Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου» (Ἀθῆναι 1967), τόμ. Α', 180 κ.έ.

3. Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς περιόδου ταύτης ἴδε Sir George Hill, A History of Cyprus, τόμ. I (Cambridge 1940), 95 κ.έ.· E. Gjerstad, The Swedish Cyprus Expedition, τόμ. IV (2) (Stockholm 1948), 449, κ.έ.

4. Περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Φοινικῶν ἐν Κύπρῳ ἴδε πρόσφατον μελέτην τῶν Oliver Masson καὶ Maurice Sznycer, Recherches sur les Pheniciens a Chypre (Paris 1972).

5. John Boardman, The Greeks Overseas (London 1964) 66 κ.έ.

Στασίνον, τὸν ὅποιον ἡ παράδοσις δέχεται ὡς συγγενῆ τοῦ Ὀμήρου¹. Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνανέωσιν τῶν ἐπαφῶν μεταξὺ Κύπρου καὶ Ἑλλάδος κατὰ τὸν 8ον καὶ 7ον αἰῶνα π.Χ. ἡ νῆσος διατηρεῖ πανάρχαια στοιχεῖα τῆς Μυκηναϊκῆς παραδόσεως, δέχεται δὲ ταυτοχρόνως καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀνατολικῆς τέχνης. Ἡ Κύπρος ἀκολουθεῖ πολιτιστικὴν πορείαν κάπως διάφορον ἐκείνης τῆς κυρίως Ἑλλάδος παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ κάτοικοί της εἶναι καὶ αἰσθάνονται ὡς Ἕλληνες. Ὁ Ὀμηρος, παρ' ὅλον ὅτι γνωρίζει τὴν νῆσον καὶ τὴν συνδέει μὲ τοὺς Ἑλληνικοὺς μύθους, ἰδίᾳ μὲ τὴν Ἀφροδίτην, τῆς ὁποίας ὁ ναὸς καὶ ὁ «*θυήεις βωμὸς*» ἐν Πάφῳ² ἦσαν γνωστοὶ ἀνὰ τὸ πανελλήνιον, ἐν τούτοις δι' αὐτὸν ἡ νῆσος ἀποτελεῖ τόπον ἀπομακρυσμένον, εἰς δὲ τὸ δ τῆς Ὀδυσσεΐας³ τὴν κατατάσσει μεταξὺ τῆς Αἰγύπτου, τῆς Φοινίκης, τῆς Αἰθιοπίας, τῆς Σιδῶνος καὶ τῆς Λιβύης, τόπων δηλαδὴ ἀπομακρυσμένων ἀπὸ τὸν αἰγαιϊκὸν χῶρον.

Ὑπὸ τοὺς Ἀσσυρίους καὶ τοὺς Αἰγυπτίους ἡ Κύπρος, παρὰ τὴν πολιτικὴν ὑποταγὴν, ἐν τούτοις διετήρησε βαθμὸν τινα ἀνεξαρτησίας, ἐπιτρέποντα τὴν ἀπρόσκοπτον ἀνάπτυξιν τοῦ ἰδικοῦ της πολιτισμοῦ. Τὸ γεγονὸς ὅτι Ἀθηναῖος πολιτικὸς τῆς ὀλκῆς τοῦ Σόλωνος ἀπηύθυνε ποίημα πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Σόλων Φιλόκυπρον, ὅστις καὶ ἐφιλοξένησε τὸν Ἕλληνα νομοθέτην περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6ου αἰῶνος π.Χ., εἶναι ἄξιον πάσης προσοχῆς, ὑπογραμμίζον τὴν φιλελληνικὴν πολιτικὴν τῶν Σόλων ἀλλὰ καὶ τὸ συνεχὲς ἐνδιαφέρον τοῦ πολιτικοῦ κόσμου τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Κύπρον. Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῶν Περσῶν ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μεσογείου ὀλοκλήρου εὐρίσκεται ἐν κινδύνῳ. Τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα ἀφυπνίζεται, τὸ *δρῆμιον* καὶ τὸ *δρόγλωσσον* ἀναβιοῦν εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν πανελλήνων καὶ ὑψοῦνται ὡς ἰσχυρὰ τείχη διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν κοινὸν ἐχθρόν. Διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ μυθικοῦ Τεύκρου τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα τῆς Ἰωνίας ἀποβιβάζονται εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος τῆς Κύπρου κατὰ τὸ 499 π.Χ. διὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς Κυπρίους εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν κατὰ τοῦ Πέρσου δυνάστου. Συγκινητικοὶ εἶναι οἱ ἐπιγραμματικοὶ λόγοι τοῦ Ἴωνος στρατηγοῦ πρὸ τῆς μάχης τῆς Κυπριακῆς Σαλαμίνας, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος : «*ὑμέας δὲ χρεόν ἐστὶν ἀναμνησθέντας οἷα ἐπάσχετε δουλεύοντες πρὸς τῶν Μήδων, γίνεσθαι ἄνδρας ἀγαθοὺς*»⁴. Εἰς τὴν κρισιμωτάτην ταύτην διὰ τὴν Κύπρον ὥραν, ὅτε ἀνεπτεροῦντο αἱ ἐλπίδες τοῦ

1. Περὶ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας τῶν Κυπρίων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἴδε Κ. Σπυριδάκι, Τρία θέματα ἐκ τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας — ἡ Πνευματικὴ δημιουργία τῶν ἀρχαίων Κυπρίων, «Φιλολογικὴ Κύπρος» 1964, σελ. 3 κ.έ.

2. Ὀδυσσεΐας θ, 363.

3. Ὀδυσσεΐας δ, 83 κ.έ.

4. Ἡρόδοτος, Ε. 109.

Ἑλληνισμοῦ δι' ἐλευθερίαν, ἢ ἀδελφοκτόνος διχόνοια ἐχώρισε τοὺς Κυπρίους εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα καὶ κατέστησαν τοιουτοτρόπως εὐκόλος λεία τοῦ Πέρσου δυνάστου. Ὅποια τραγικὴ εἰρωνεία τῆς τύχης νὰ εὑρίσκεται καὶ πάλιν ἡ νῆσος εἰς παρομοίας σχεδὸν καταστάσεις μετὰ πάροδον εἰκοσιπέντε αἰώνων! Ἡ Ἑλληνικὴ φωνὴ τῆς Σαλαμίνας καὶ τῶν Σόλων ἐπνίγησαν, τὸ ὄνειρον τῶν Κυπρίων δι' ἐλευθερίαν ἔσβυσε καί, ὡς μετὰ πικρίας ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος «Κύπριοι μὲν δὴ ἐνιαυτὸν ἐλεύθεροι γενόμενοι αὐτὶς ἐκ νέης κατεδεδούλωντο»¹.

Ἐπηκολούθησαν ἡ ταπείνωσις καὶ ἡ κατάθλιψις. Οἱ Κύπριοι ἠναγκάσθησαν, μὴ ἔχοντες ἄλλην ἐκλογὴν, νὰ συνδράμουν διὰ πλοίων τὴν ἐκστρατευτικὴν δύναμιν τοῦ Ξέρξου ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ἢ συμβολὴ τῶν ὁμῶς εἰς τὴν μάχην ἦτο ἀρνητικὴ, χαρακτηρισθέντες ὑπὸ τῆς συμμάχου τοῦ Ξέρξου Ἀρτεμισίας ὡς «κακοὶ δοῦλοι», ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος². Τοιουτοτρόπως συνέτειναν εἰς τὴν ἥτταν τῶν Περσῶν εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ἡ Ἑλληνικὴ νίκη εἰς τὴν νῆσον Σαλαμίνα, ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων τῆς Κύπρου, ἰδίᾳ τῶν κατὰ παράδοσιν ὑπερμάχων τῆς Ἑλληνικῆς ἰδέας πόλεων, τῆς Σαλαμίνας, τῆς Πάφου καὶ τῶν Σόλων. Οὕτω εἰς τοὺς Πέρσας τοῦ Αἰσχύλου³, μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων αἱ ὁποῖαι ἀπέσεισαν τὸν Περσικὸν ζυγὸν ὁ χορὸς ἀναφέρει καὶ αὐτάς:

*καὶ τὰς ἀγχιάλους ἐκράτνε μεσάκτους.
 Δῆμον Ἰκάρου θ' ἔδος,
 καὶ Ρόδον ἠδὲ Κνίδον Κυπρίας τε πό-
 λεις, Πάφον ἠδὲ Σόλους Σαλαμῖνά τε.*

Ἡ ἐπακολουθήσασα τριακονταετία ὑπῆρξε περίοδος συνεχῶν ἀγῶνων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Κύπρου ἀπὸ τὸν Περσικὸν ζυγόν. Ἡ ἀναπτέρωσις τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος τῶν Κυπρίων μετὰ τὴν ἐν Σαλαμίनि ναυμαχίαν ἔδωσε τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν εἰς τὸν Πausανίαν νὰ ἀναλάβῃ συνδυασμένην ἐκστρατείαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Κύπρου. Ὡς ἀναφέρει ὁ Διόδωρος. «Λακεδαιμόνιοι δὲ Πausανίαν τὸν ἐν Πλαταιαῖς στρατηγήσαντα καταστήσαντες ναύαρχον προσέταξαν ἐλευθεροῦν τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, ὅσαι βαρβαρικαῖς φυλακαῖς διέμενον ἔτι φρουρούμεναι... Οὗτος δὲ πεντήκοντα μὲν τριήρεις ἐκ Πελοποννήσου λαβὼν, τριάκοντα δὲ παρ' Ἀθηναίων μεταπεμφάμενος, πρῶτον μὲν εἰς τὴν Κύπρον ἔπλευσε καὶ τῶν πόλεων τὰς ἔτι φρουρὰς ἐχούσας Περσικὰς ἠλευθέρωσε»⁴.

1. Ἡρόδοτος, Ε. 116.

2. Ἡρόδοτος, Θ. 68.

3. Αἰσχύλου, Πέρσαι, 887 κ.έ.

4. Διόδωρος, ΧΙ 44.2.

Τοιαύτη ἐπιχείρησις δὲν θὰ ἦτο διανοητὴ ἐὰν ὁ Ἕλλην στρατηγὸς δὲν ἠδύνατο νὰ βασιζέται ἐπὶ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἰδίων τῶν Κυπρίων. Ἡ τελευταία προσπάθεια τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων διὰ νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν νῆσον ἐγένετο τὸ 450 ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κίμωνα. Ἡ τύχη ὁμως δὲν ἠννόησε τὸ ἐγχείρημα τοῦτο. Ὁ Κίμων ἀπέθανε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας τοῦ Κιτίου καὶ τοιουτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλειψαν ὀριστικῶς τὴν ἰδέαν ἀπελευθερώσεως τῆς Κύπρου, ἐγκαταλιπόντες ταύτην εἰς τοὺς Πέρσας μετὰ τὴν Εἰρήνην τοῦ Καλλίου τὸ 448. Παρὰ τὴν ἀτυχῆ ἐκβασιν τοῦ ἀγῶνος, τὸ κέρδος τῶν Κυπρίων κατὰ τὴν τριακονταετίαν ἀπὸ τοῦ 480 μέχρι τοῦ 430 π.Χ. ὑπῆρξε μέγιστον. Ἡσθάνθησαν ἐντόνως τὴν ἑλληνικὴν τῶν καταγωγῆν, ἐνώσαντες τὰς τύχας τῶν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης μετὰ τῶν ἀδελφῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Κύπρου ἐγκαθιδρύθησαν Ἑλληνικοὶ πολιτειακοὶ θεσμοὶ καὶ ὁ ἑλληνικὸς τρόπος ζωῆς. Οἱ Κύπριοι ἐγκαταλείπουν τὴν ἀνατολικὴν τῶν ἀμφίεσιν καὶ ἐνδύονται ὡς οἱ Ἕλληνες. Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν τέχνην γενικῶς ἐπικρατοῦν οἱ Ἑλληνικοὶ ρυθμοί, ὡς εὐγλώττως μαρτυροῦν αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἀνακαλύψεις ¹.

Ἡ τοιαύτη μεταστροφή ἀσφαλῶς ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπὶ τριακονταετίαν σχεδὸν συνεχῆ παρουσίαν τῶν ἐξ Ἑλλάδος Ἑλλήνων εἰς τὴν νῆσον. Πλὴν τῶν πληροφοριῶν ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, κυρίως τοῦ Ἡροδότου, περὶ τῶν συνεχῶν Ἑλλαδικῶν προσπαθειῶν νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν Κύπρον, ὑπάρχουν ἀπτὰ λείψανα τῆς ἑλληνικῆς προσφορᾶς καὶ θυσίας. Παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πύλην τῆς Παλαιπάφου, ὅπου διεξήχθησαν σκληραὶ μάχαι μετὰ τὸν Ἑλλήνων καὶ Περσῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως ἀνεκαλύφθη προσφάτως ἡ ὀρειχαλκίνη περικεφαλαία Ἑλλαδίτου στρατιώτου ², εἰς δὲ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς νήσου, δυτικῶς τῆς Σαλαμίνο, ἀνεκαλύφθη ἐπιτύμβιος στήλη ἀπεικονίζουσα Ἑλλαδίτην ὀπλίτην πεσόντα περὶ τὸ 460 π.Χ. χάριν τῆς Κυπριακῆς ἐλευθερίας ³. Διὰ προσφορᾶς αἵματος ἐχαλκεύθησαν κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα αἱ σχέσεις Ἑλλάδος καὶ Κύπρου, αἱ καρδίαι δὲ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κυρίας Ἑλλάδος θὰ ἔπαλλον τότε διὰ τὴν Κύπρον καὶ τὰ πεπρωμένα της ὡς καὶ σήμερον.

Ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα ἀνέφερα ἀνωτέρω θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ ἐρευνήσωμεν τὸ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου λεχθὲν περὶ «*Κυπρίου χαρακτῆρος*» ⁴, τὸ ὁποῖον ἔτυχε πολιτικῆς ἐκμεταλλεύσεως ὑπὸ πολλῶν, καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ ἱστορικοῦ τῆς Κύπρου Sir George Hill : Ὁ Αἰσχύ-

1. E. Gjerstad, op. cit., 479 κ.έ.

2. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους Β', σελ. 362 (δεξιὰ).

3. Ibid., τόμ. Γ', 2, σελ. 157.

4. Αἰσχύλου, Ἰκέτιδες, 277 κ.έ.

λος εἰς τὰς *Ἰκέτιδας*, ὁμιλῶν περὶ τῶν ἀποτελουσῶν τὸν χορὸν τῶν Δαναίδων γυναικῶν, λέγει τὰ ἑξῆς :

*Ἄπιστα μῦθεῖσθ' ὦ ξένοι, κλύειν ἐμοί,
ὅπως τόδ' ὑμῖν ἔστιν Ἀργεῖον γένος.
Λιβυστικαῖς γὰρ μᾶλλον ἐμφερέστεραι
γυναιξίν ἔστε κουδαμῶς ἐγχωρίαις.
Καὶ Νεῖλος ἂν θρέψετε τοιοῦτον φυτόν,
Κύπριος χαρακτήρ τ' ἐν γυναικείοις τύποις
εἰκῶς πέπληκται τεκτόνων πρὸς ἀρσένων.*

Ὁ ἄγγλος ἱστορικὸς Hill, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Αἰσχύλου, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ποιητὴς συγκαταλέγει τὰς Κυπρίας γυναῖκας μεταξὺ τῶν ξένων λαῶν καὶ ἐν πάσει περιπτώσει ἀρνεῖται ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι Ἀργεῖαι, ἐθεώρησε σκόπιμον, γράφων τὸ 1940, νὰ ἀναφέρῃ τὰ ἑξῆς : «Προδήλως, ἐὰν κρίνῃ κανεὶς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, αἱ ἀπόπειραι αἱ ὁποῖαι ἔγιναν καὶ αἱ ὁποῖαι ἀναμφιβόλως θὰ γίνουν καὶ εἰς τὸ μέλλον, διὰ νὰ δείξουν ὅτι οἱ Κύπριοι ἦσαν γνήσιοι Ἕλληνες, πρέπει νὰ εἶναι ἄσκοποι»¹. Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ οἰουδήποτε τυχόντος πολιτικοῦ τὰ σχόλια θὰ ἦσαν βεβαίως περιττά. Ἐπειδὴ ὅμως πρόκειται περὶ ἱστορικοῦ, τοῦ συγγράψαντος μάλιστα τὴν ἐκτενεστέραν μέχρι σήμερον Ἱστορίαν τῆς Κύπρου, ἢ δι' ἐπιστημονικῶν κριτηρίων ἀντίκρουσις τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου εἶναι ἀναγκαῖα. Ἦδη Κύπριοι ἱστορικοί, κυρίως ὁ Κωνσταντῖνος Σπυριδάκις, ἀντέκρουσαν ἐπιτυχῶς τὴν ὑπὸ τοῦ Hill προταθεῖσαν ἐρμηνείαν. Ὁρθῶς παρετήρησεν ὁ Δρ. Σπυριδάκις α) ὅτι ἡ μνεῖα τοῦ «*Κυπρίου χαρακτήρος*» εἰς τὰς *Ἰκέτιδας* τοῦ Αἰσχύλου δὲν ἔχει ἐθνολογικὴν ἀλλὰ τοπογραφικὴν σημασίαν, β) ὅτι ἡ Κύπρος κατατάσσεται ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Πελασγοῦ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου μετὰ τῶν χωρῶν τοῦ νότου καὶ τῆς ἀνατολῆς, ὡς ἔκαμε διὰ γεωγραφικοὺς λόγους πρότερον ὁ Ὅμηρος². Ἄλλος Κύπριος ἱστορικὸς, ὁ Λοῖζος Φιλίππου, ἀντέκρουσε τὸν Hill διὰ τοῦ ἐπιχειρήματος ὅτι οἱ γυναῖκες τῆς Κύπρου, διὰ λόγους κλιματολογικοῦς, θὰ εἶχαν τὴν ὄψιν μελαχροινὴν, ὡς συμβαίνει συχνάκις καὶ σήμερον³.

Πέραν ὅμως τῶν ἀνωτέρω, καὶ πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Αἰσχύλος, ὁμιλῶν περὶ «*Κυπρίου χαρακτήρος*» εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν ἢ ἐθνολογικὴν τινα διάκρισιν, τόσον ὁ Λ. Φιλίππου ὅσον καὶ ὁ Κ. Σπυριδάκις παραπέμπουν εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ διαλόγου

1. Op. cit., τόμ. I, 93.

2. Κ. Σπυριδάκι, «Κύπριος Χαρακτήρ» παρ' Αἰσχύλῳ, Κυπριακαὶ Σπουδαί 1 (1948), 37 - 43.

3. Λοῖζος Φιλίππου, ἐν τῷ περιοδικῷ Πάφος Ε' (1940), 233.

μεταξὺ τῶν Δαναΐδων καὶ τοῦ βασιλέως Πελασγοῦ, ὁ ὁποῖος τελικῶς πείθεται ὅτι παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν των ἐμφάνισιν αἱ γυναῖκες τοῦ χοροῦ ἦσαν Ἄργεῖαι τὸ γένος¹:

*δοκεῖτε δὴ μοι τῆσδε κοινωνεῖν χθονὸς
τάρχαϊον.*

Εἰς ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν Λ. Φιλίππου τὸ 1941 καὶ ὁ ἴδιος ὁ Hill ὠμολόγησεν ὅτι τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο εἶναι σημαντικὸν εἰς τὴν ὄλην συζήτησιν².

Ὁ Κ. Σπυριδάκης ὑπεστήριξεν ἐπίσης ὅτι διὰ τῶν λέξεων «*Ἀργεῖον γένος*» ὁ Αἰσχύλος ἠννῶει εἰδικῶς τοὺς κατοίκους τοῦ Ἄργους καὶ οὐχὶ τοὺς Ἕλληνας γενικῶς. Τὸ ὅτι οἱ Κύπριοι ἢ τμῆμα αὐτῶν εἶχε τὴν καταγωγὴν «*τάρχαϊον... τῆς δε χθονὸς*» (τοῦ Ἄργους), ἀποδεικνύεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, ὅστις ὁμιλῶν περὶ τῶν Κυριέων ἀναφέρει ὅτι οὗτοι «*λέγονται εἶναι Ἀργεῖων ἄποικοι*»³. Ἡ πληροφορία αὕτη τοῦ Ἡροδότου ἐπαληθεύεται καὶ ὑπὸ ἀρχαιολογικῶν μαρτυριῶν: Ἡ κεραμικὴ τὴν ὁποίαν εἰσήγαγον μεθ' ἑαυτῶν οἱ Ἀχαιοὶ ἄποικοι τοῦ 12ου αἰῶνος π.Χ., ἦτις εὐρέθη ἐν ἀφθονίᾳ τόσον εἰς Κούριον ὅσον καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς νήσου, εἶναι πανομοιότυπος τῆς κεραμικῆς τῆς Πελοποννήσου⁴.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐπιχειρήματα δύνανται νὰ προστεθῶσι καὶ τὰ ἑξῆς:

1) Εἶναι πρόδηλον ἐκ τοῦ προαναφερθέντος χωρίου τοῦ Αἰσχύλου ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις τῶν γυναικῶν τοῦ χοροῦ δικαιολογεῖ καταγωγὴν ἐξ Αἰγύπτου, Λιβύης, Κύπρου, Ἰνδιῶν ἢ Αἰθιοπίας. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις συνεπῶς τῶν Κυπρίων γυναικῶν, τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀσφαλῶς θὰ ἐγνώριζον καλῶς ἐκ τῶν συχνῶν μετὰ τῆς Κύπρου ἐπαφῶν κατὰ τὴν περίοδον καθ' ἣν ἐγράφησαν αἱ *Ἰκέτιδες*, ἤτοι ἀμέσως μετὰ τὸ 480 π.Χ., θὰ ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ ξενίζῃ καὶ νὰ δικαιολογῇ τὴν εἰκασίαν τοῦ βασιλέως Πελασγοῦ. Ἡ Κυπριακὴ γλυπτικὴ, ἀγγειογραφία καὶ κοροπλαστικὴ ὑποστηρίζουν τὴν ἀνωτέρω εἰσήγησιν. Ἡ διαρκὴς δουλεία ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 8ου αἰῶνος π.Χ., ὑπὸ τοὺς Ἀσσυρίους, τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Πέρσας, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν υἰοθέτησιν ὑπὸ τῶν Κυπρίων τῆς ἀνατολικῆς ἀμφιέσεως, τόσον ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν γυναικῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο παρετήρησε καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις περιγράφων τὰς στρατιωτικὰς ἐνδυμασίας τῶν ποικίλων λαῶν οἱ ὁποῖοι ἔλα-

1. Ἰκέτιδες, 324.

2. Λοῖζος Φιλίππου ἐν τῷ περιοδικῷ «Πάφος» 5' (1941), 29.

3. Ἡρόδοτος E. 113.

4. V. R. d'A. Desborough, *The Last Mycenaeans and their Successors* (Oxford 1964), 196 κ.έ.

βον μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀναφέρει τὰ ἐξῆς διὰ τοὺς Κυπρίους : «τὰς μὲν κεφαλὰς εἰλήχαστο μίτρησι οἱ βασιλέες αὐτῶν, οἱ δὲ ἄλλοι εἶχον κιθῶνας, τὰ δὲ ἄλλα κατὰ περ "Ἑλληνες»¹.

Αἱ ἐνδυμασίαι τῶν Κυπρίων γυναικῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος ἀπετελοῦντο ἀπὸ ποδήρη ἐσθῆτα καὶ πέπλον. Ἐπὶ τῶν ὠτων τῶν ἔφερον καλύμματα, πιθανὸν ἐξ ὑφάσματος ἢ δέρματος, τὰ δὲ κοσμήματά τῶν ἦσαν καθαρῶς ἀνατολικῆς προελεύσεως. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰῶνος, μετὴν συνεχῆ παρουσίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐν Κύπρῳ καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Ἑλληνικῶν ρυθμῶν, οἱ Κύπριοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, υἰοθέτησαν τὴν Ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν. Ὁρθῶς λοιπὸν ὁ Πελασγὸς ἐπιμένει ὅτι αἱ Δαναΐδες τοῦ χοροῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι Ἀργεῖαι² :

*Ποδαπὸν ὄμιλον τὸν δ' ἀνελληνόστολον
πέπλοισι βαρβάροισι καὶ πυκνώμασιν
χλίοντα προσφωνοῦμεν; οὐ γὰρ Ἀργολίς
ἐσθῆς γυναικῶν οὐδ' ἀφ' Ἑλλάδος τόπων.*

2) Ἐτερον στοιχεῖον τὸ ὁποῖον ἐξένιζε τοὺς Ἑλληνας τῆς κυρίως Ἑλλάδος θὰ ἦτο ἀσφαλῶς καὶ τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα καθὼς καὶ ἡ λεκτικὴ προφορὰ τῶν Κυπρίων, ὡς ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ σήμερον. Ἡ Κυπριακὴ διάλεκτος, διατηρήσασα τὸν ἀρχαῖκὸν χαρακτῆρα τῆς καὶ τὴν ἰδιοτυπίαν τῆς θὰ ἦχει βεβαίως κατὰ τρόπον διάφορον τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου. Ἀναλογισθῆτε ὁποῖαν ἐντύπωσιν θὰ ἐπροκάλει πρὸ εἰκοσαετίας Κυπρία γυνὴ ἐκ Καρπασίας ἢ Πάφου, ὅπου διετηρεῖτο ἀκόμη ἡ τοπικὴ ἐνδυμασία, ἐὰν ἐνεφανίζετο εἰς τὸ κέντρον τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ προφορὰ τῆς θὰ ἦτο ἐντελῶς ἀκατάληπτος, ἡ δὲ ἐνδυμασία τῆς ἐντελῶς διάφορος τῆς Ἀθηναϊκῆς. Ποῖος ὁμως Ἑλληναὶ θὰ ἔκαμνε ἔθνολογικὴν διάκρισιν, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ Κυπρία αὕτη ἦτο ὀλιγώτερον Ἑλληνίς ἀπὸ τὰς Ἀθηναίας ;

Εἰς τὸ περὶ «Κυπρίου χαρακτῆρος» χωρίον τοῦ Αἰσχύλου ἐνδιετρίψαμεν διὰ μακρῶν διότι ἀποτελεῖ θέμα ἐπίκαιρον, οἱ δὲ στερούμενοι ἱστορικῶν γνώσεων δυνατόν νὰ ὀμιλοῦν καὶ σήμερον, ὡς ὁ Hill, περὶ «Κυπρίου χαρακτῆρος» ὡς σημαίνοντος ἔθνολογικὴν διάκρισιν. «Κύπριος χαρακτῆρ» ὑπὸ τὴν γενικὴν σημασίαν τοῦ ὄρου ἀσφαλῶς ὑπάρχει. Μία νῆσος τῆς ὁποίας ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἀπὸ τοῦ 1200 π.Χ. ἐγνώρισεν ἐλεύθερον βίον ὀλίγων μόνον δεκάδων ἐτῶν καὶ ἡ ὁποία παρέμεινεν ἀπομονωμένη ἀπὸ τὸν Ἑλλαδικὸν κορμόν, εἰς ἀπόστασιν 800 χιλιομέτρων, δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ ἀναπτύξη τὴν ἰδικὴν τῆς ἰδιάζουσαν φυσιογνωμίαν, οὐχὶ μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν, ἀλλὰ εἰς τινὰς περιπτώσεις καὶ τὸν τρό-

1. Ἡρόδοτος, Η. 90.

2. Ἰκέτιδες 234 κ.έ.

πον τοῦ σκέπτεσθαι. Ἄλλ' ὁ χαρακτήρ οὗτος δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι Ἑλληνικός.

Ἐπανερχόμενος εἰς τὴν περίοδον μετὰ τὴν πλήρη ὑποταγὴν τῆς Κύπρου ὑπὸ τοὺς Πέρσας, ὡς ἐπακόλουθον τῆς Εἰρήνης τοῦ Καλλίου, εὐρίσκωμεν καταστάσεις αἱ ὁποῖαι ὑπενθυμίζουν τὴν Κύπρον τῶν ἐτῶν 1955 - 1960. Οἱ Πέρσαι, ἐν τῇ προσπάθειά των νὰ ἐπιβάλουν τὸν ζυγὸν των εἰς τὸν αὐχένα πάντων τῶν Κυπρίων βασιλέων συνεργάσθησαν στενωδῶς μετὰ τῶν Φοινίκων, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν εἰς μίαν τῶν μεγάλων Κυπριακῶν πόλεων, τὸ Κίτιον. Μὲ τὴν συνεργασίαν τῶν Περσῶν ὁ Φοῖνιξ βασιλεὺς τοῦ Κιτίου γίνεται κύριος τοῦ Ἰδαλίου καὶ τῆς Ταμασοῦ, ἐπεκτείνει δὲ τὴν ἐπιρροήν του καὶ μέχρι τῆς Λαπήθου καὶ τῆς Ἀμαθοῦντος. Ἡ Ἑλληνικωτάτη Σαλαμίς κυβερνᾶται ὑπὸ Φοῖνικος βασιλέως, ὁ ὁποῖος ὡς ἀναφέρει ὁ Ἀθηναῖος ρήτωρ Ἴσοκράτης, «τὴν πόλιν ἐξεβαρβάρωσε καὶ τὴν νῆσον ὅλην βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ κατεδούλωσεν»¹.

Ὡς ἀπέδειξε καὶ ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ἱστορία, ἀποτελεῖ κανόνα ἀπαράβατον ἡ ἀναζωογόνησις τοῦ ἐθνικοῦ ἰδεώδους καὶ ὁ ἔρωσ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν εἰς περιόδους ἐξανδραποδισμοῦ. Δημιούργημα τῆς Περσικῆς καταπίεσεως καὶ ταπεινώσεως ἦτο καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ βασιλέως Εὐαγόρου Α' εἰς τὸ πολιτικὸν προσκῆνιον τῆς Σαλαμίνας. Πρὸ αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς τῆς Σαλαμίνας Ὀνήσιλλος καὶ οἱ Ἕλληνες στρατιῶται οἱ ὁποῖοι ἐθυσιάσθησαν διὰ τὴν Κυπριακὴν ἐλευθερίαν ἐδημιούργησαν τὸ κατάλληλον κλίμα τὸ ὁποῖον κατέστησε δυνατὴν τὴν διάπλασιν μορφῶν καὶ χαρακτήρων ὡς τοῦ Εὐαγόρου. Ἡ πολιτικὴ κατάστασις εἰς Κύπρον κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαπενταετίαν τοῦ 5ου αἰῶνος, περιεῖχε στοιχεῖα ὁμοιάζοντα καταπληκτικῶς πρὸς τὴν σημερινὴν ἐν τῇ νήσῳ πολιτικὴν κατάστασιν. Ἐκδιώξας μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων τὸν Φοῖνικα βασιλέα Αὐδήμονα τὸ 411 π.Χ. ὁ Εὐαγόρας ἐγένετο κύριος τῆς Σαλαμίνας. Πρωταρχικὸς σκοπὸς του ἦτο ἡ ἔνωσις ὅλων τῶν Κυπρίων βασιλείων ὑπὸ τὴν Σαλαμίνα, τὴν μεγαλυτέραν καὶ σημαντικωτέραν ὅλων τῶν Κυπριακῶν πόλεων, διὰ νὰ καταστῇ ἀποτελεσματικωτέρα ἡ ἀντίστασις πρὸς τοὺς Πέρσας. Διείδεν ὁ Εὐαγόρας τοὺς κινδύνους τοῦ ἐθνικοῦ διχασμοῦ, ὁ ὁποῖος ὠδήγησε μερικοὺς ἐκ τῶν Κυπρίων βασιλέων νὰ συμμαχήσουν ἀκόμη καὶ μὲ τοὺς Πέρσας. Λάτρης τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἐφρόντισε διὰ νὰ διαδοθῇ οὗτος οὐ μόνον εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πέριξ χώρας, γενόμενος ἱεραπόστολος τῆς Ἑλληνικῆς ἰδέας εἰς τὴν Ἀνατολήν, διαδραματίσας ἓνα ρόλον τὸν ὁποῖον ἡ Κύπρος θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διαδραματίσῃ καὶ σήμερον. Ἀναφέρει χαρακτηριστικῶς ὁ Ἴσοκράτης: «...οὐ μόνον τὴν ἑαυτοῦ πόλιν πλείονος ἀξίαν ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ τὸν τόπον ὅλον τὸν περιέχοντα τὴν νῆσον

1. Ἴσοκράτους, Εὐαγόρας, 8.

ἐπὶ πραότητα καὶ μετριότητα προήγαγεν. Πρὶν μὲν γε λαβεῖν Εὐαγόραν τὴν ἀρχήν, οὕτως ἀπροσοίστως καὶ χαλεπῶς εἶχον, ὥστε καὶ τῶν ἀρχόντων τούτους ἐνόμιζον εἶναι βελτίστους, οἵτινες ὠμότατα πρὸς τοὺς Ἑλληνας εἶναι τυγχάνοιεν. νῦν δὲ τοσοῦτον μεταπεπτώκασιν, ὥσθ' ἀμιλλᾶσθαι μὲν οἵτινες αὐτῶν δόξουσι φιλέλληγες εἶναι μάλιστα, παιδοποιεῖσθαι δὲ καὶ πλείστους αὐτῶν γυναῖκας λαμβάνοντας παρ' ἡμῶν, χαίρειν δὲ καὶ τοῖς κτήμασιν καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι τοῖς Ἑλληνικοῖς μᾶλλον ἢ τοῖς παρὰ σφίσιν αὐτοῖς, πλείους δὲ καὶ περὶ τὴν ἄλλην παιδεύειν ἐν τούτοις τοῖς τόποις διατρέβειν ἢ παρ' οἷς πρότερον εἰωθότες ἦσαν»¹.

Εἰς τὴν Σαλαμίνα εἰσήγαγεν Ἑλληνικοὺς θεσμοὺς πολιτεύματος, δημιουργήσας μίαν δευτέραν Ἑλλάδα εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Κατὰ μαρτυρίαν πάλιν τοῦ Ἰσοκράτους «τῶν γὰρ Ἑλλήνων πολλοὶ καὶ καλοὶ κάγαθοὶ τὰς ἑαυτῶν πατρίδας ἀπολιπόντες ἦλθον εἰς Κύπρον οἰκήσοντες, ἡγούμενοι κουφοτέραν καὶ νομιμωτέραν εἶναι τὴν Εὐαγόρου βασιλείαν τῶν οἴκοι πολιτειῶν». ². Ὁ Εὐαγόρας ἐθεώρει τοὺς Ἀθηναίους ὡς τοὺς φορεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοὺς μόνους οἱ ὅποιοι θὰ ἠδύναντο νὰ φέρουν εἰς αἴσιον πέρας τὸν μεγαλεπήβολον ὄραματισμὸν τοῦ τὸν ὅποιον δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς τὴν «Μεγάλην Ἰδέαν» τῶν Ἑλλήνων τοῦ 5ου αἰῶνος. Διὸ καὶ εἰς τὸν πόλεμον μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων ἐβοήθησε σημαντικῶς τοὺς Ἀθηναίους, ἀποστείλας εἰς αὐτοὺς σῖτον καὶ χαλκόν. Διὰ τὴν βοήθειάν του ταύτην οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεκήρυξαν τὸν Εὐαγόραν τὸ 410/9 ἐπίτιμον πολίτην τῶν Ἀθηναίων. Πρὸς τὸν Εὐαγόραν κατέφυγεν ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος Κόνων τὸ 405, μετὰ τὴν ἤτταν τῶν Ἀθηναίων εἰς τοὺς Αἰγὸς Ποταμούς, ζητήσας παρ' αὐτοῦ βοήθειαν, χάρις δὲ εἰς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Εὐαγόρου ὁ Κόνων ἐνίκησε τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς τὴν Κνίδον τὸ 394 π.Χ. Πρὸς τιμὴν του οἱ Ἀθηναῖοι ἔστησαν τοὺς ἀνδριάντας αὐτοῦ καὶ τοῦ Κόνωνος εἰς τὴν Ἀγοράν, παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἐλευθερίου Διός. Τοιαύτη λοιπὸν, πανελλήνιος, ὑπῆρξεν ἡ μορφή τοῦ Εὐαγόρου. Δυστυχῶς αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες καὶ ζηλοτυπία μεταξὺ τῶν βασιλέων τῆς Κύπρου ἠμπόδισαν τοῦτον νὰ ἐνώσῃ τὴν νῆσον ὀλόκληρον ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του καὶ νὰ καταστήσῃ οὕτω ἀποτελεσματικωτέραν τὴν ἀντίστασίν του πρὸς τὸν Μέγα Βασιλέα. Ὁ δεκαετής «Κυπριακὸς πόλεμος», ἡ ἀναγνώρισις τῆς κυριαρχίας τῶν Περσῶν ἐπὶ τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατόπιν τῆς Ἀνταλκιδείου Εἰρήνης τὸ 386 π.Χ. καὶ ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ Εὐαγόρου ὑπὸ τῶν συμμάχων του Αἰγυπτίων ὠδήγησαν εἰς τὴν ἤττάν του. Οὕτως ἔμεινε ἀπραγματοποίητος μία μεγαλεπήβολος πολιτικὴ τὴν ὁποίαν πρῶτος καὶ μόνος ὁ Εὐαγόρας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ

1. Ibid, 20.

2. Ibid., 30.

συνέλαβε. Ἀσφαλῶς ἡ τύχη τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἰδίως τῆς Κύπρου θὰ ἦτο σήμερον πολὺ διάφορος ἐὰν ἡ διχόνοια δὲν κατέστρεφε τὰ σχέδιά του. Ὁ Ἄγγλος ἱστορικός Russel Meiggs, εἰς πρόσφατον περὶ Ἀθηναϊκῆς Αὐτοκρατορίας σύγγραμμά του ἐκθειάζων τὴν πολιτικὴν προσωπικότητα τοῦ Εὐαγόρου καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ ἐπιτυχίαι του ἀπέδειξαν ὅτι αἱ πολιτικαὶ φιλοδοξίαι τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀπραγματοποίητα ὄνειρα¹.

Ἡ προέλασις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου πρὸς ἀνατολὰς ἀνεπτέρωσεν διὰ τελευταίαν φορὰν τὰς ἐλπίδας τῶν Κυπρίων δι' ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξωπύρησε τὰ ἔθνικα τῶν αἰσθήματα. Πλὴν τῆς βοήθειας τὴν ὁποίαν παρέσχον εἰς αὐτὸν οἱ Κύπριοι βασιλεῖς κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου, πολλοὶ ἐθέλονται τὸν ἠκολούθησαν εἰς τὴν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν ἐκστρατείαν του, τιμηθέντες ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὴν ἀφοσίωσίν των. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ διχόνοια, ὁ κακὸς δαίμων τῶν Ἑλλήνων, ἐξανέμισε τὰ ὄνειρα τῶν Κυπρίων, οἵτινες μετὰ βραχὺ ἐλεύθερον βίον εὐρέθησαν καὶ πάλιν εἰς τὴν δίνην τῶν ἀνταγωνισμῶν τῶν Διαδόχων.

Σκοπὸς τῆς βραχυτάτης ὁμιλίας μου δὲν ἦτο ἡ λεπτομερὴς ἀνάλυσις τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τῶν συνδεομένων μὲ τὰς σχέσεις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Κύπρου, ἀλλ' ἡ ἀπλή τοποθέτησις τοῦ σημερινοῦ Κυπριακοῦ προβλήματος εἰς τὰ ἀρχαιο-ἱστορικὰ αὐτοῦ πλαίσια. Ἐστὼ καὶ ἐὰν ἐσκεμμένως δὲν ἐπέμεινα εἰς τὸν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους παραλληλισμὸν γεγονότων καὶ καταστάσεων τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν σημερινῶν χρόνων, ἀφήνων τοῦτο εἰς τὴν ὑμετέραν κρίσιν, ἐν τούτοις εὐκόλως δύναται τις νὰ διίδη πόση ἀλήθεια ὑπάρχει εἰς τὸ συχνάκις λεγόμενον «ἡ ἱστορία ἐπανάλαμβάνεται». Τὸ Ἑλληνικὸν δένδρον τὸ ὁποῖον ἐφύτευσε πρὸ τριῶν καὶ πλέον χιλιάδων ἐτῶν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον ὁ Ἀχαιοὺς Τεῦκρος, παρὰ τὰς καταιγίδας ἠνδρώθη καὶ ἔδωσε καρπούς. Ἀπὸ τὴν ἀχανῆ ἔκτασιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας μόνη ἡ Κύπρος διετηρήθη ὡς τόπος Ἑλληνικός, οὐχὶ ὡς ἀποικία τοῦ τύπου τῶν σημερινῶν αὐτοκρατοριῶν, ἀλλ' ὡς προέκτασις τῆς ἰδίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Νότον. Ἡ μικρὰ εἰς ἔκτασιν νῆσος πλειστάκις κατέστη θεματοφύλαξ τῶν παραδόσεων καὶ τῆς κληρονομίας τῆς Ἑλλάδος ὀλοκλήρου, καὶ πλειστάκις κατέστη φυτώριον ὅπου ἠνθισεν ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Εὐαγόρα ἐλίκνισεν τοὺς δραματισμοὺς τῆς ἐνώσεως τῶν Πανελλήνων καὶ κατέστη ἐπίκεντρον τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Τοὺς ρόλους

1. Russel Meiggs, *The Athenian Empire* (Oxford 1952), 486. Περὶ τῆς πολιτείας τοῦ Εὐαγόρου γενικῶς ἴδε Κ. Σπυριδάκι, *Εὐαγόρας ὁ Α΄*, Βασιλεὺς τῆς Σαλαμίνας.

τοὺς ὁποίους, ὡς ἀνέφερα ἀνωτέρω, δύναται καὶ σήμερον νὰ ἀναλάβῃ ὑπευθύνως ἡ Κύπρος. Ἐφ' ὅσον ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται, αἱ κατάλληλοι εὐκαιρίαι θὰ παρουσιασθῶσι καὶ πάλιν. Εἴθε ὅμως ὁ θεὸς τῶν Ἑλλήνων νὰ δώσῃ οὐχὶ μόνον τὰς εὐκαιρίας ἀλλὰ καὶ τὴν σύνεσιν νὰ διδαχθῇ ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπὸ τὴν ἱστορίαν καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὰ σφάλματα τῆς διχονοίας καὶ τοῦ ἀλληλοσπαραγμοῦ, ὡς ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων παραμένει ἄλυτον τὸ Κυπριακὸν πρόβλημα ἀπὸ τοῦ 1200 π.Χ. μέχρι σήμερον.